Sivistysvaliokunnan asiantuntijapyyntö 13.3.2026

Perusopetuksen oppimistulokset, mahdollisuuksien tasa-arvo ja rahoitus (Asia: O 20/2024 vp)

Hannu Karhunen
Tutkimusohjaaja, KTT, dos.,
Työn ja talouden tutkimus LABORE

Research Fellow, Aalto yliopisto

Esityksen sisältö

1. **Tilannekuva oppimistulosten kehityksestä**
2. **Perusopetuksen datainfrastruktuurin ongelmat**
    - **2.1. Vertailua lähimpiin verrokkimaihin**
    - **2.2. Kolme suurinta ongelmakohtaa**
3. **Lopuksi**

Tilannekuva oppimistulosten kehityksestä

- Oppimistulokset ovat Suomessa olleet laskusuunnassa 20 vuoden ajan tai yli neljännesvuosisadan, riippuen käytetystä mittarista.

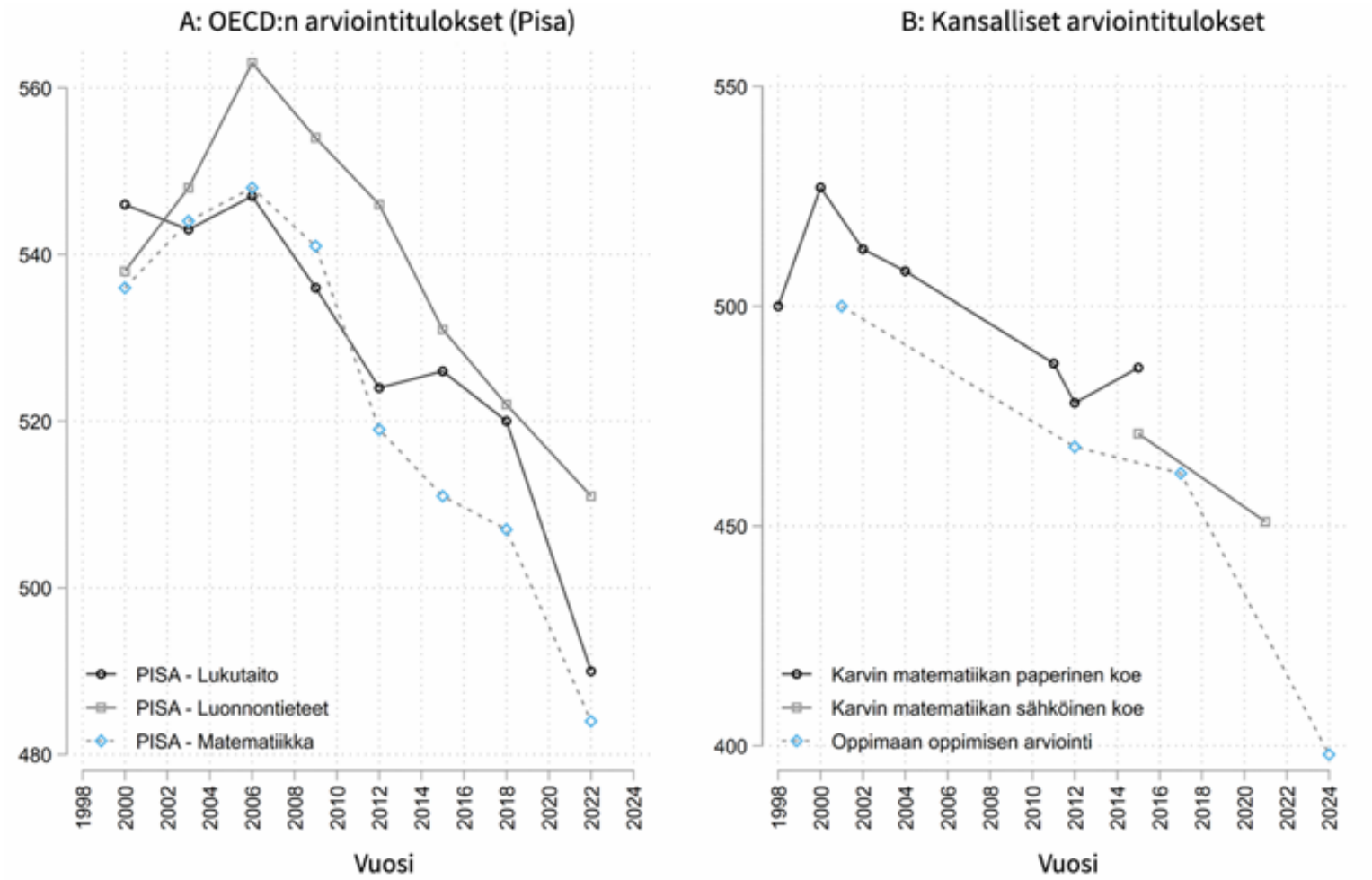
- Lisäksi tiedämme, että erot tyttöjen ja poikien lukutaidossa ovat viimeisimpien PISA-tulosten mukaan Suomessa suurempia kuin OECD-maissa keskimäärin.

- Myös maahanmuuttajataustaisten ja muiden oppijoiden välinen ero lukemisessa ja matematiikassa on Suomessa PISA-tulosten mukaan OECD-maiden suurin.

- Lisäksi on ilmeistä, että lasten yhdenvertaisuus ja tasa-arvo eivät toteudu peruskoulun jälkeisessä oppilasvalinnassa.

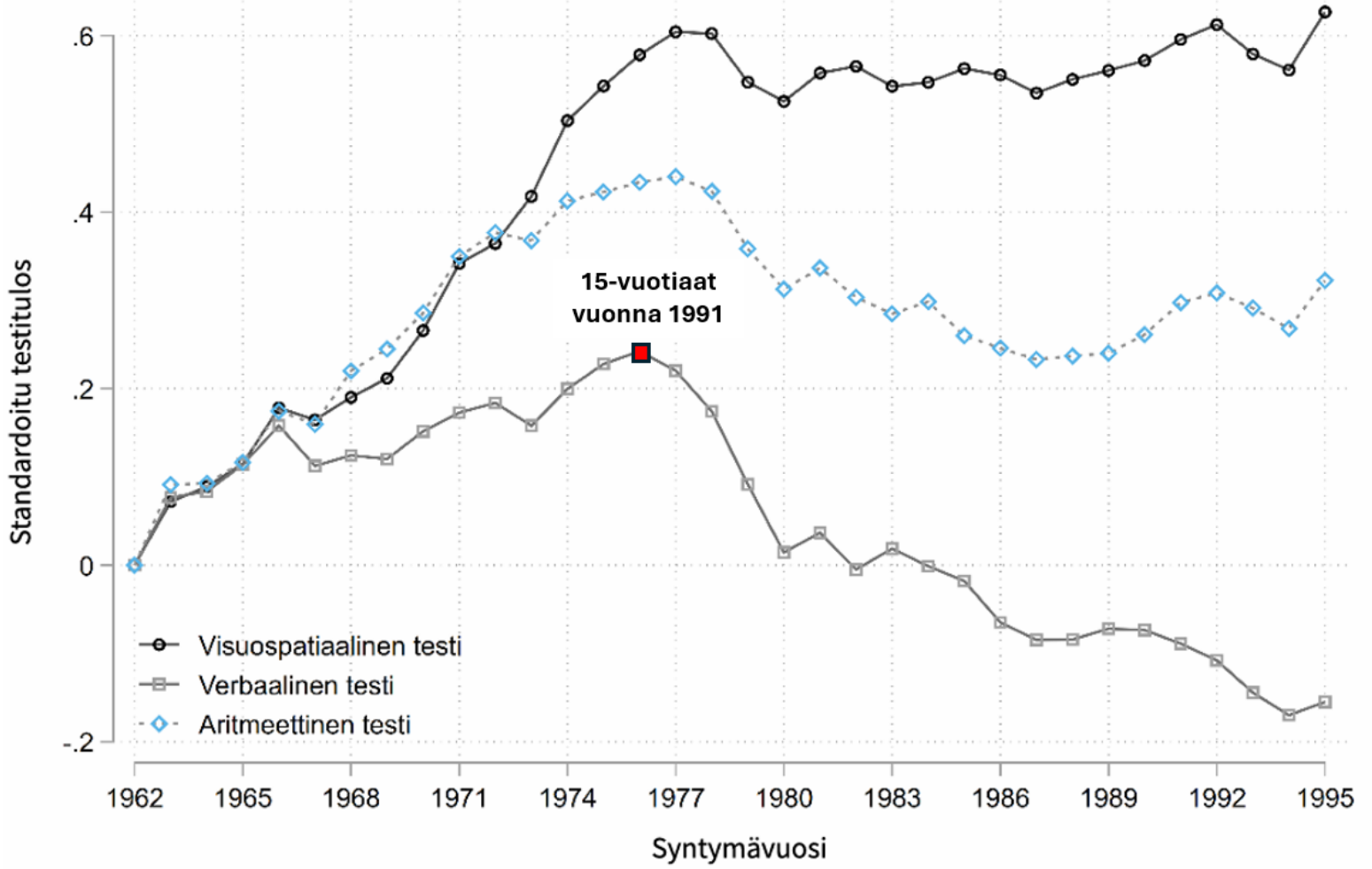
PISA-tulokset kääntyivät laskuun 2006 (mittaus tehdään 15-vuotiaille), mutta kansalliset arviointitulokset arvioivat laskun alkaneet jo tätä aikaisemmin

Kuvio 1. Pisa ja kansalliset arviointitulokset 1998–2024. (Huom. eri y-akseli.)

Puolustusvoimien kognitiiviset testitulokset miehille viittaavat puolestaan vielä pidempään laskutrendiin, joka ulottuu 1990-luvun alussa peruskoulun päättäneisiin ikäluokkiin

Kuvio 2. Puolustusvoimien P1-kokeiden tulokset miehille (1962–1995 syntyneet).

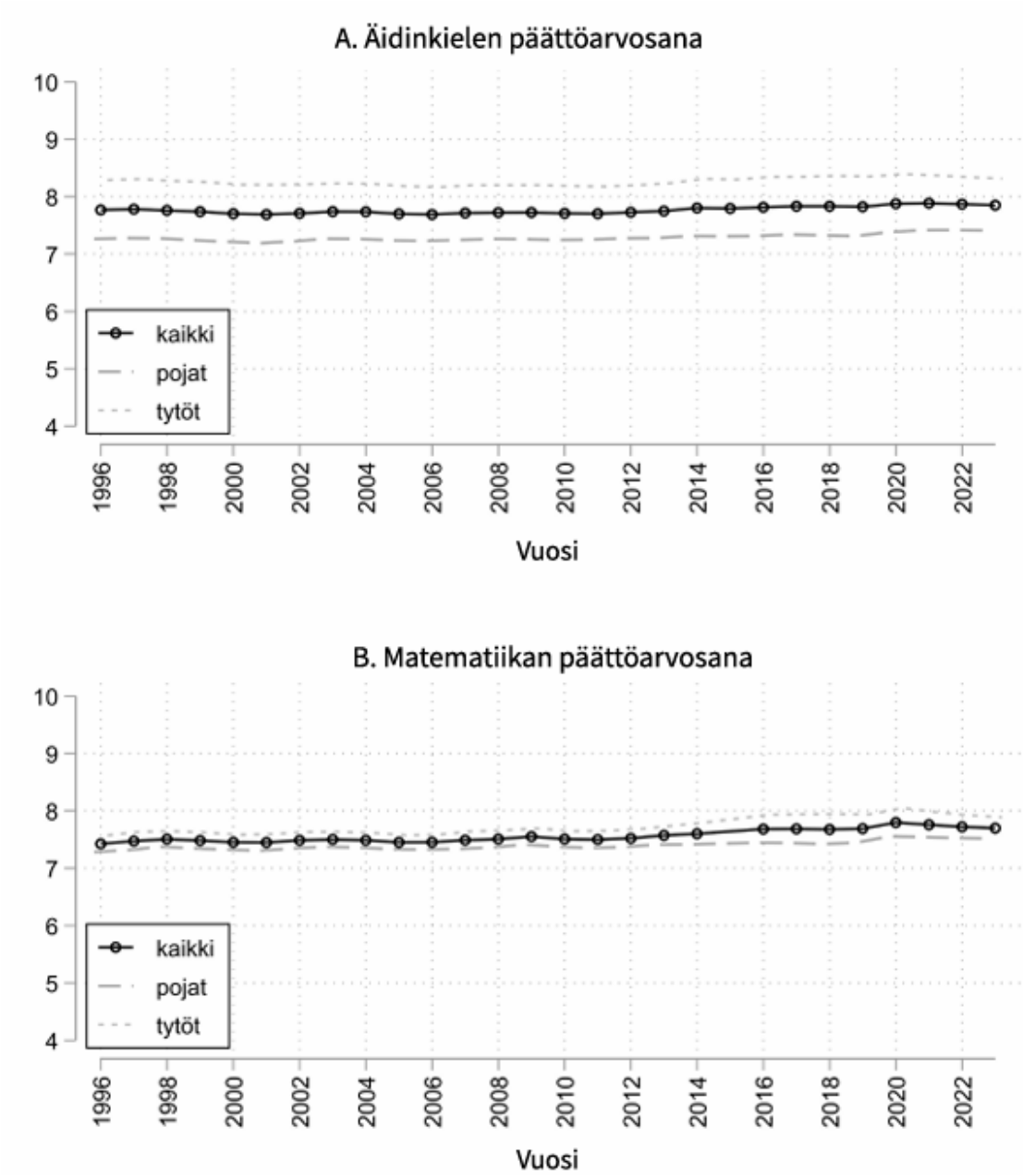

Oppimistulosten lasku ei näy peruskoulun arvosanojen kehityksessä, vaan keskimääräiset arvosanat ovat pysyneet melko vakaina ja ovat jopa nousseet viime vuosina.

- Kun päättöarvosanoja verrataan kansallisiin osaamisen mittauksiin, havaitaan, että erot saman arvion kansallisessa mittauksessa saaneiden oppilaiden kesken voivat olla koulujen välillä keskimäärin usean arvosanan luokkaa sekä matematiikassa että äidinkielessä
  - Tytöt saavat opettajien arvioinneissa pääsääntöisesti korkeampia arvosanoja kansallisen mittauksen perusteella arvioituun osaamiseensa nähden kuin pojat
  - Lisäksi oppilasarvioinnit poikkeavat osaamistasosta suomea toisena kielenä puhuvien ja muiden oppilaiden välillä.

Ongelma: Oppilaat asetetaan päättöarvosanojen perusteella järjestykseen toisen asteen opintoihin hakeuduttaessa, mikä on nuoren oikeusturvan näkökulmasta ongelmallista.

Kuvio 3. Peruskoulun 9. luokan päättöarvosanat 1996–2023

Perusopetuksen datainfrastruktuurin ongelmat

- Tarkoituksenmukaisen perusopetuksen datainfrastruktuurin suunnittelu riippuu luonnollisesti sen tavoitteista. Perusteltuna minimitavoitteena voidaan kuitenkin pitää nykyisen lainsäädännön asettamien vaatimusten täyttämistä. Nämä vaatimukset voidaan tiivistää kahteen toisiaan täydentävään näkökulmaan:
  1. koulutuksen arvioinnin ja kehittämisen mahdollistaminen
  2. lasten oikeuksien toteutumisen seuranta

- Näiden tavoitteiden saavuttaminen ei ole mahdollista nykyisen perusopetuksen datainfrastruktuurin puitteissa. Seuraavat esimerkit pyrkivät kuvaamaan miksi tilanne on Suomessa niin heikko, ja mitä seurauksia tästä on luotettavalle arviointitoiminnalle.

Suomen kansallinen osaamisen arviointi eroaa merkittävästi lähimaista ja muista kehittyneistä talouksista.

Taulukko 1. Kansalliset kokeet Pohjoismaissa ja Virossa.

Maa	Milloin?	Mitä arvioidaan?	Mihin tuloksia käytetään?
Ruotsi	Kokeet 3., 6. ja 9. lk.	Ruotsi, englanti, matematiikka, reaaliaineet ja luonnontiede	Yksilötaso: formatiivinen & summatiivinen. Järjestelmätaso: kansallinen seuranta.
Norja	Alkukartoitus 3. lk., kokeet 4., 5., 8., 9. ja 10. lk.	Lukutaito, laskutaito, englanti	Yksilötaso: formatiivinen & summatiivinen. Järjestelmätaso: kansallinen seuranta.
Tanska	Kokeet 2., 3., 4., 6., 7. ja 8. lk ja päättö-kokeet 9. lk.	Lukutaito, matematiikka, taide- ja reaaliaineet	Yksilötaso: formatiivinen & summatiivinen. Järjestelmätaso: kansallinen seuranta.
Islanti	Kokeet 4., 6. ja 9. lk.	Islanti ja matematiikka	Yksilötaso: formatiivinen & summatiivinen. Järjestelmätaso: kansallinen seuranta.
Viro	Kokeet 3., 4., 6. ja 7. lk ja päättö-kokeet 9. lk.	Viro/venäjä, matematiikka, luonnontiede	Yksilötaso: formatiivinen & summatiivinen. Järjestelmätaso: kansallinen seuranta.

Esimerkki 1: Perusopetuksen oppimistuloksia mitataan Suomessa harvoin, ja silloinkin arvioinnit kattavat vain pienen osan opetussuunnitelman tavoitteista.

Taulukko 2. Karvin otosperusteiset osaamisen arvioinnit 2014–2024.

Vuosi	Arviointi	Oppiaine/-määrä	Luokka-aste	Pitkittäisarviointi	Karvin otos (oppilaista)
2024	Pitkittäisarviointi	Matem., äidink.	6	X	13,6 %
2022	Ruotsi, A-op.		9		2,3 %
2022	Ruotsi, B-op.		9		6,9 %
2021	Pitkittäisarviointi	Englanti, A-op.	9	X	8,1 %
2021	Matematiikka		9		20,2 %
2021	Pit., Finska	Äidinkielenomainen	9	X	1,7 %
2021	Pit., Finska	A-oppimäärä	9	X	4,0 %
2020	Pitkittäisarviointi	Matem., äidink.	3	X	13,2 %
2019	Äidinkieli		9		10,0 %
2019	Modersmål		9		1,5 %
2018	Pitkittäisarviointi	Englanti, A-op.	7	X	7,7 %
2018	Pitkittäisarviointi	Matem., äidink.	1	X	12,7 %
2018	Pit., Finska	Äidinkielenomainen	6	X	1,7 %
2018	Pit., Finska	A-oppimäärä	6	X	4,4 %
2015	Matematiikka		9		8,2 %
2015	S2-oppimäärä		9		2,6 %
2015	Romanikieli		7, 8, 9		ei tietoa
2015	Viittomakieli		7, 8, 9		ei tietoa
2015	Saame		7, 8, 9		ei tietoa
2014	Kotitalous		9		6,0 %
2014	Äidinkieli		9		8,8 %
2014	Modersmål		9		2,9 %

Huom. Värikoodit osoittavat eri pitkittäisarviointeja.

Esimerkki 2: Otospohjaiset arvioinnit eivät sovellu uskottavan tiedontuotannon ja perusopetuksen tietopohjaisen kehittämisen pohjaksi.

- Uskottavien syy-seuraussuhteita selvittävän tutkimuksen näkökulmasta kokonaisaineistot ovat lähes aina välttämättömiä.

- Tämän lisäksi otosaineistoilla ei voida arvioida lasten oikeuksien toteutumista.

- Nykyisiä taitojen otospohjaisia arviointeja ei ole rakennettu siten, että ne voitaisiin yhdistää myöhempiin rekisteriaineistoihin. Tämän takia emme tällä hetkellä pysty arvioimaan, miten koulutusjärjestelmän aikana mitatut taidot ovat yhteydessä oppilaiden pärjäämiseen myöhemmin elämässä.

<u>Esimerkki 3:</u> Meillä ei ole kansallista tietoa perusopetuksen resursseista eli opetuspanoksista, ja niitä ei voida käytännössä linkittää opetuksen tuotoksiin kuten osaamiseen ja poissaolojen kehitykseen.

Kuvio 4. Opetuksen panokset (input) ja tuotokset (output)

Lopuksi: Luotettavan ja ajantasaisen tiedon puute voi tulla julkiselle sektorille hyvinkin kalliiksi

- Tiedon puute panoksista ja tuotoksista on erityisen ongelmallista tilanteessa, jossa resursseista on pulaa. Perusopetukseen käytetään vuosittain noin 6 miljardia euroa julkisia varoja. On hyvin todennäköistä, että resursseja kohdentuu tehottomasti.

- Esimerkiksi äskettäin vakiinnutettuun koulutukselliseen tasa-arvorahoitukseen myönnetään hakemuksesta noin 50 miljoonaa euroa vuosittain. On kuitenkin epäselvää, lisääkö tämä rahoitus aidosti koulujen käytettävissä olevia resursseja. Koulujen budjettitietoja ei nimittäin kerätä keskitetysti kansallista seurantaa varten, vaan asiat pohjautuvat luottamukseen.